

Марченко Ю.В.

кандидат політичних наук, докторант

Національного Інституту Стратегічних Досліджень, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Головною діючою особою ринку в недержавному секторі економіки і стрижнем будь-якої економічної системи, побудованої не на державно-монополістичних, а на конкурентних засадах є підприємець. Підприємець виступає гарантом стабільності громадянського суспільства, гарантом економічної безпеки держави. Але повсякденна практика недержавних суб'єктів господарювання постійно свідчить про їх підвищену, порівняно з державними структурами, уразливість.

Формування системи безпеки підприємницької діяльності є стрижневою проблемою розвитку демократичної держави та обіймає комплекс організаційно-правових, техніко-технологічних, адміністративних, економічних і спеціальних заходів, спрямованих на виявлення, попередження і припинення загроз стабільності функціонування і розвитку бізнесу в державі¹.

Ця проблема є особливо актуальною для постсоціалістичних країн, які, починаючи з 1990-х років, намагаються реалізувати ринкову економічну модель на фоні переходу держави до демократичного устрою, проте суттєвими перешкодами на цьому шляху лишаються історично сформовані стереотипи планово-економічної моделі, авторитарного управління суспільством і складності олігархічних впливів.

Спираючись на здобутки світової практики та досягнень у справі розбудови демократичного суспільства, задля формування дієвої

¹ Назаров В.В. Деякі аспекти забезпечення безпеки підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / В.В.Назаров // Матеріали I-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України» м. Київ, 9-10 квітня 2003 р. Європейський університет. – Режим доступу: <http://www.antiterunity.org/ru/conferences/030409/speech/nazarov.php>.

системи захисту та підтримки підприємництва впроваджені механізми, що прийняті в світовій практиці, необхідно постійно співвідносити з критеріями оцінки їх ефективності. Оскільки підприємство не може прогресивно розвиватись без сприятливого впливу держави, першочерговими виступають соціально-політичні критерії, які відображають міру залежності бізнесу від жорстких законодавчих рамок, а також можливість зворотного зв'язку від підприємців, їх впливу на державну економічну політику.

У попередніх наших роботах², аналізуючи демократичну, ліберальну, олігархічну і автократичну моделі безпеки підприємництва, ми вже частково торкалися питання їх ефективності. На підставі аналізу головним критерієм ефективності системи безпеки підприємництва було виділено *міру захищеності та можливості вільної реалізації підприємницької ініціативи*. Мета даної статті – розробити соціально-політичні критерії як часткові показники, за допомогою яких можна оцінювати ефективність системи безпеки підприємництва в окремій країні.

Цей аспект конкретно не розкритий в літературі. Проте в нашому аналізі ми маємо можливість виходити з дотичних ідей, обгрунтованих українськими і зарубіжними дослідниками. Принципів розбудови держави, ідеологічних цінностей політичних систем торкаються Дж. Беррі, Дж. Б'юкенен, Р. Даль, Б. Констан, А. Лейхартом, Дж. Локк, К. Поппер, М. Фрідман, Ф. Хайєк, С. Хантінгтон. Особливості розвитку пострадянських держав та порівняльний аналіз світових економік, вплив соціальних інституцій на політичні практики розкриваються в працях провідних українських науковців: Т. Вахненко, Є. Головахи, Д. Лук'яненко, П. Кутуєва, А. Мазаракі, Н. Паніної. Проблемами сприяння підвищенню ефективності підприємництва займалися такі зарубіжні науковці, як З. Варналій, В. Горфінкель, Б. Мільнер, А. Рубе, В. Швайнер. Вагомий внесок у дослідження питання формування державних інститутів щодо забезпечення підтримки малого підприємництва зробили вітчизняні вчені, серед яких Л. Беленок, Л. Воротіна, О. Долгальова, Д. Ляпіна, М. Пивоваров, Т. Уманець та інші.

Сьогодні проблема створення сприятливого клімату для підприємництва, його цивілізований розвиток, активізація інвестиційної діяльності, захист прав і інтересів від зазіхань набуває в Україні особливого значення. Суттєві соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві останніми роками, істотно впливають на відповідні стан підприємництва, динаміку його розвитку, специфіку взаємин з державними інституціями тощо.

² Марченко Ю.В. Модель формування безпеки підприємництва в демократичному суспільстві: інституціональні межі та можливості / Ю.В.Марченко // Грані. Науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – 2012. – № 3 (83). - С. 92-96

Підприємницька діяльність є основою економічного і соціального розвитку, вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян, що є для України надзвичайно важливою проблемою. В кожній країні питання створення належних умов для формування відповідального перед державою, соціально-орієнтованого, спрямованого на вирішення як поточних, так і довгострокових задач бізнесу завжди належали до першочергових. Така діяльність передбачає вирішення цілого комплексу складних, нерідко суперечливих проблем з урахуванням загальнодержавних та регіональних інтересів, а також мотивів діяльності різних соціальних груп населення³.

Для більшості українських підприємств сьогодні характерним є більш-менш типове коло проблем, пов'язаних із функціонуванням у пострадянському просторі: зміна економічного середовища, в якому вони існують; втрата традиційних ринків збуту власної продукції; зміна системи планування і, як результат – порушення ритмічності виробничої діяльності; нестабільність правового поля тощо.

Найбільш істотною в останні роки проблемою безпеки підприємництва в Україні є проблема банкрутства. Можна виділити такі основні фактори, які є передумовою банкрутства підприємств: *зовнішні по відношенню до підприємства* (економічні, політичні, демографічні, посилення міжнародної конкуренції, НТП, банкрутство боржників), на які воно не має можливості впливати або цей вплив дуже слабкий, *та внутрішні* (зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, відсутність договірної дисципліни тощо), які безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві. Банкрутство підприємства є наслідком одночасного впливу на нього усіх цих факторів⁴.

На основі аналізу зарубіжної практики було виявлено, що в країнах з розвинутою ринковою економікою та сталою політичною системою, як правило, більша кількість банкрутств зумовлена внутрішніми факторами, а меншість – зовнішніми. Щодо вітчизняних умов, то вплив зовнішніх факторів на виникнення стану банкрутства підприємств, безумовно, значно більший, серед яких нестабільність законодавчої бази, непередбачені зміни цін на товари, різке коливання курсу гривні, зміна облікової ставки Національного банку. Це є важливою специфічною рисою вітчизняного економічного та політико-правового простору.

³ Про стан і перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь // Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. <http://www.dkrp.gov.ua/info/746>

⁴ Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / Г.В.Савицька. – К.: Знання, 2004. – С. 86.

Так, згідно інформації, яка надходить до Державного департаменту з питань банкрутства, протягом 2010 року порушено 14642 справ про банкрутство підприємств різної форми власності, тоді як у 2009 році ця кількість складала 15642 справ, тобто відбулось деяке зменшення. З них справ про банкрутство державних підприємств та підприємств з державною часткою більше за 25 % порушено на 6 % більше, ніж за 2009 рік (204 та 217 відповідно).

Станом на кінець 2011 року загальна кількість підприємств, які перебували у процедурах банкрутства, становить 17178, що на 2536 більше, ніж у 2010 році, та на 1536 – ніж у 2009 році. Із 502 припинених у 2011 році справ про банкрутство підприємств лише 9 суб'єктів господарювання використали механізм санації з метою відновлення платоспроможності боржника, 452 підприємства було ліквідовано⁵.

Щоб процеси банкрутства господарюючих суб'єктів завдавали найменшої шкоди економіці держава, повинна активно виконувати свою регулюючу роль у формуванні відносин власності. А для цього необхідно мати відповідну зважену законодавчу базу, яка на сьогодні відсутня.

Сьогодні в Україні, за даними Державного комітету статистики, кількість збанкрутілих підприємств зменшується. Загалом це пояснюється тим, що динаміка зміни частки кризового стану на підприємствах України помітно, хоч і не швидко, але спадає. Так у 2009 році вона становила 32 %, у 2010 році – 30,8 %, а у 2011 році – 28,6 %⁶.

Проблема банкрутства, хоч і є однією з центральних проблем формування системи безпеки підприємництва, – не єдина. Другою яскравою рисою, яка демонструє уразливість вітчизняного підприємництва, є проблема тінізації та переведення бізнесу в площину фіктивного, що викликає відповідні санкції та підвищення жорсткості регуляторної політики з боку держави.

На жаль, сьогодні українське підприємництво більшою мірою реалізується *в межах тіньової діяльності*. Найбільш негативним явищем стало те, що значна кількість зареєстрованих підприємств, особливо малих та середніх, не діє фактично, а більша частина реально діючих займається такими швидко прибутковими видами господарської діяльності, як торгівля та посередницькі послуги. І це тільки зверхній аналіз актуальних проблем та загроз підприємницької діяльності в Україні.

Тож як вже зазначалось, побудова ринкової економіки в Україні нагально зумовлює необхідність створення системи формування

⁵ Міргорян М. Феномен банкрутства підприємств України [Електронний ресурс] / М. Міргорян. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/85-826-1>

⁶ Міргорян М. Феномен банкрутства підприємств України [Електронний ресурс] / М. Міргорян. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/85-826-1>

безпеки підприємницької діяльності відповідно до світової практики, проте з урахуванням національних особливостей. *Дії держави сьогодні в напрямку формування такої системи, звісно, наявні і є певні результати, проте до повнофункціональної їй ще далеко.*

Обумовлюється це тим, що система безпеки, яка має бути комплексною та врівноваженою за безліччю своїх різноякісних складових, сьогодні розвивається не рівномірно. Якщо питанням економічної та податкової безпеки приділяється велика увага, то це здійснюється на жаль у відриві від загального соціально-політичного та правового контексту безпеки підприємництва і навпаки. Виходячи з цього, *ефект від всіх реалізовуваних в даному напрямку заходів є в цілому неповним та обмеженим.*

В умовах фінансово-економічної кризи в Україні відзначалося значне погіршення показників розвитку бізнесу. До факторів негативного впливу на їх динаміку належать скорочення споживчого попиту, загострення проблем у банківській сфері, погіршення умов кредитування, обмеження державних інвестицій та фінансової підтримки бізнесу, зменшення іноземного інвестування в розвиток приватного сектору тощо.

З метою їх подолання державними органами влади запроваджено заходи з покращення ведення підприємницької діяльності. Їх було спрямовано на підвищення рівня навчальної підготовки кадрів для підприємництва, впровадження його фінансово-кредитної та експортної підтримки, стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, врахування європейського досвіду розвитку малого та середнього бізнесу, активізації державно-приватного партнерства та ін.

Варто конкретизувати досягнення, яких здобула Україна в справі формування системи безпеки підприємництва за період незалежності.

У першу чергу досягненням є те, що в Україні прийняті та діють ряд нормативних актів, що закладають підґрунтя для формування і розвитку підприємництва. Згідно з цими нормативними актами, державна підтримка підприємництва спрямована на створення в першу чергу сприятливих *організаційних та економічних умов для його розвитку.*

Це – надання підприємцям земельних ділянок; передання державного майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності; сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування, підготовці кадрів; здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у порядку, передбаченому законом; стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності,

освоєння нових видів продукції і послуг та інші види допомоги.

У загальних рисах основними реалізованими напрямками прискорення розвитку підприємництва, переходу до більш ефективної соціально-політичної моделі безпеки підприємництва України є:

1. суттєве вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва на загальнодержавному рівні;
2. постійні спроби оптимізації кредитної політики;
3. удосконалення податкової політики стосовно спрощеної системи оподаткування, соціального та пенсійного забезпечення підприємців;
4. посилюється фінансово-кредитна, майнова, інформаційна та кадрова державна підтримка суб'єктів підприємництва;
5. стимулюється розвиток підприємництва в галузях, що забезпечують найвищу ефективність і конкурентоспроможність суспільного виробництва завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуску принципово нових видів продукції;
6. створюється єдина автоматизована система державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності;
7. здійснюються заходи щодо створення при центрах зайнятості мережі навчальних центрів з підготовки підприємців з-поміж безробітних;
8. посилюється міра відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу.

Дані заходи з точки зору їх теоретичної оцінки є дієвими та перспективними на окремих ділянках вирішення проблеми, проте на практиці вони надто обмежені внаслідок своєї частковості та безсистемності у реалізації. Адаже складна проблема може бути вирішена лише за допомогою комплексного підходу. До цього додається негативний ефект від того, що впровадження змін та новацій відбувається суто механічно та подекуди декларативно. Боротьба з кризовими явищами в економіці не відрізняється послідовністю внаслідок специфічної політичної ситуації, і задачі щодо стримування тенденцій до поглиблення означених проблем не виконуються. До причин такого стану відносяться: незгодженість дій політичних сил, низький ступінь довіри до влади з боку громадян, низький рівень співпраці державного виконавчого апарату з бізнесом, низький рівень співпраці державного виконавчого апарату з громадськими організаціями.

Для оптимізації ситуації необхідна консолідація дій політиків, а також громадськості та представників підприємництва, спрямована

на вирішення проблем, які накопичилися у сфері бізнесу.

В умовах ринкової трансформації економіки України розвиток підприємництва та бізнесу, має бути оцінений як найважливіший чинник соціально-економічного зростання. *Усвідомлюючи новаторську роль підприємництва, держава має надати йому всебічної підтримки.*

Так, з одного боку, у сфері формування системи безпеки підприємництва досягнуто певних результатів, з іншого – дані результати, виходячи з динаміки соціальних умов, мають бути розглянуті з позиції оновлених критеріїв оцінки ефективності. Очевидно, що існуюча модель безпеки підприємництва залишає поза увагою дієві та реальні механізми участі підприємців у політичних процесах, їх впливу на регуляторну політику, законодавство тощо.

Для забезпечення розвитку вільного підприємництва в Україні на законодавчому рівні визначено права, обов'язки та відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності, яка зорієнтована на ефективне господарювання, проте в реальній діяльності відсутній дієвий спосіб впливу підприємців на регулювання бізнесової сфери.

А в той же час, підприємництво як явище несумісне з громадянською та політичною інертністю, безвідповідальністю, страхом або небажанням висловити свою думку, безмовним підпорядкуванням встановленому законодавству. В Україні державна регуляторна політика та особливості національного менталітету зумовлюють саме це.

Проблема участі підприємців в регуляторній політиці держави в першу чергу відображається на питаннях державного кредитування підприємств, особливо малих і середніх. Недостатня активність підприємців в справі звернення уваги держави (а особливо місцевої влади) на необхідність створення лояльних програм кредитування підприємницької ініціативи призводить до того, що суб'єкти малого підприємництва розвиваються в умовах несприятливого інвестиційного клімату.

Аналіз стану підприємницької діяльності в Україні показує, що сектор бізнесу, в першу чергу малого і середнього, потребує ефективної фінансової підтримки як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Особливого значення тут набуває саме *регіональний вимір* фінансової підтримки підприємництва, оскільки місцева влада має більш прозоре уявлення про обмеження та перспективи того чи іншого виду бізнесу на місцях. В Україні регіональний рівень регулювання підприємницької діяльності суттєво страждає. Він має врахувати найрізноманітніші місцеві аспекти бізнесу через відкриту взаємодію з його безпосередніми представниками, а замість цього

копіїє загальнодержавні схеми, які можуть поставати недостатньо ефективними в місцевому аспекті⁷.

Світова практика формування систем безпеки підприємництва свідчить, що доступним джерелом фінансування бізнесу є надання урядом гарантій повернення позик у разі неплатоспроможності підприємств. Це зменшує кредитні ризики і усуває головну перешкоду на шляху надання позик суб'єктам малого підприємництва, особливо початківцям малого бізнесу. Але для цього необхідні відповідні кредитні ресурси банків. На жаль, кредитні ресурси в Україні для підприємництва, особливо малого та середнього, суттєво обмежені. Для більшості суб'єктів підприємницької діяльності банківський кредит залишається недоступним через надто високі процентні ставки та неприйнятні умови. Це пояснюється тим, що в національній економіці фактично не діє механізм гарантування кредитів, який має бути забезпечений державою⁸.

Однією з вагомих перепон на шляху розвитку вітчизняного підприємництва є недосконалість чинної податкової системи та надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, приховування від оподаткування великих обсягів реалізованої продукції, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення комерційної діяльності, постійне відчуття загрози з боку держави та небажання до співпраці.

Сьогодні вкрай негативно впливають на розвиток підприємництва складні та довготривалі післяреєстраційні процедури суб'єктів підприємництва, втручання органів державної влади в їхню діяльність, надмірне адміністрування податків та численні перевірки фіскальних органів.

Законодавство, спрямоване на вирішення проблеми фіктивного підприємництва сьогодні по суті просто захищає державу від мінімізації податкового зобов'язання підприємцями, жодним чином не стимулюючи населення займатись реальним бізнесом.

Означені питання відносяться власне до економічної безпеки підприємництва (адже підприємництво взагалі – є, по суті, економічним явищем) і сьогодні вони активно вирішуються через застосування економічних важелів. Але *соціально-політичні аспекти формування даних проблем залишаються поза увагою, а це унеможливає їх комплексне вирішення.*

⁷ Марченко Ю.В. Модель формування безпеки підприємництва в демократичному суспільстві: інституціональні межі та можливості / Ю.В.Марченко // Грані. Науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – 2012. – № 3 (83). – С. 92-96.

⁸ Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / Г.В.Савицька. – К.: Знання, 2004. – С. 86.

У період економічної кризи проблеми недовісти державної політики підтримки та забезпечення безпеки підприємництва, а також пасивності підприємців щодо впливу на органи влади виходять на перший план. *Сьогодні кожен окремий підприємець має бути вимогливим щодо держави.* Однак – якщо представники великого бізнесу ще проявляються активність щодо відстоювання своїх інтересів – то середній і малий бізнес надає перевагу стратегії «не чіпати державу, допоки вона не чіпає їх».

Суттєвою загрозою безпеки підприємництва з соціально-політичної точки зору є нерозуміння більшістю підприємців необхідності впровадження тих чи інших законодавчих нововведень або адміністративно-організаційних заходів з одного боку, і небажання давати роз'яснення з боку держави, з іншого. Це підкріплюється очевидною невиправданістю багатьох з них.

Проте реакція бізнесової громади є також незадовільною: це або мовчання, або жаління, або тихі перемовини у вузькому колі. Соціальна дія з цього приводу не відбувається.

Щоправда, в цьому випадку покладати відповідальність виключно на підприємців не можна, оскільки *дієві* механізми звернення громадськості щодо корекції законодавства (такі, які б реально давали результат) фактично відсутні. Державна політика в сфері регулювання підприємницької діяльності їх декларує, проте не формує фактично.

Пошуки чинників подолання кризових явищ в економіці мають бути спрямовані передусім на *створення більш сприятливих умов для підприємництва як політичної сили, компоненту громадянського суспільства, що забезпечить поступальний розвиток як бізнесу окремо, так і країни загалом.* Це і є ключова проблема.

З іншого боку, мають посилитись вимоги до діяльності підприємців. Вона має підпорядковуватися *не тільки реалізації інтересів бізнесу, а і вирішенню загальнодержавних, регіональних та соціальних проблем.*

Тож, в Україні питанням підприємницької діяльності сьогодні приділяється вельми значна увага. *Проте, у порівнянні з розвинутими країнами її рівень є недостатнім та потребує суттєвого покращення.* До причин такого стану належить як наявність проблем регуляторного характеру (на загальнодержавному і регіональному рівнях), так і неадекватна вимогам цивілізованої соціально-ринкової економіки діяльність значного сегменту бізнесу. З одного боку, державне регулювання підприємництва є занадто обтяжливим, що потребує заходів дерегуляції, спрямованих на досягнення європейських стандартів. З іншого – діяльність значного прошарку суб'єктів господарювання характеризується низькою соціальною відповідальністю; нерідкими є факти ухилення від опо-

даткування, проведення тіньових операцій та виведення капіталу за межі країни, загальної громадянської пасивності.

Державне регулювання підприємництва в Україні потребує не тільки підтримки стабільного, поступального його розвитку, а й створення умов для суттєвого прискорення темпів його приросту, впровадження інновацій, активізації міжнародних операцій та формування конкурентоспроможних вітчизняних підприємств.

У той же час, в Україні спостерігається відсутність належної координації діяльності всіх гілок влади, громадськості та об'єднань підприємців, спрямованої на вирішення зазначених проблем. *Наслідком стало накопичення багатьох гострих питань, які потребують розв'язання та визначають критерії ефективності соціально-політичної моделі формування системи безпеки підприємництва в Україні.*

Ключовим моментом для виділення критеріїв оцінки ефективності системи безпеки підприємництва є в першу чергу аналіз такого її втілення, як регуляторна політика держави.

В умовах фінансово-економічної кризи в Україні значно погіршилося підприємницьке середовище. Відзначалися тенденції зниження багатьох показників розвитку бізнесу та подальшої його концентрації в провідних регіонах країни. На державному рівні були прийняті заходи з державної підтримки підприємницької діяльності. Проте, виявилось, що вони здебільшого мали нормативний характер і не були в достатній мірі підкріплені ресурсним забезпеченням.

Накопичилися проблеми, пов'язані з проведенням регуляторної політики. Більш рельєфно виявилися недоліки реєстраційної діяльності. Загострилися питання функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності. Не в повній мірі відповідає вимогам розвитку бізнесу, адекватного інтересам не тільки підприємців, а і держави в цілому також чинний перелік видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Чимало складних проблем накопичилося в системі оподаткування діяльності підприємництва. Потребує реформування державний нагляд у сфері господарської діяльності.

Першочерговим питанням стає те, що подекуди розвиток підприємництва стримується самими механізмами державної регуляторної політики (складністю адміністрування податків, отримання дозволів, технічного регулювання /сертифікації та стандартизації/, перевірок органів державного нагляду).

Тому важливими є питання удосконалення правової та організаційної бази, спрямованої на створення більш сприятливих умов для функціонування соціально-орієнтованого, налаштованого на роботу в умовах конкурентного середовища, бізнесу. Проте ініці-

атива з цього питання має надходити не лише від держави, а й від підприємців (у вигляді конкретних пропозицій).

Серед інших пріоритетних завдань підвищення ефективності українського підприємництва – створення умов для прискорення технологічної перебудови вітчизняного виробництва з метою підвищення його техніко-технологічного потенціалу та досягнення рівня світових стандартів.

Важливим напрямом зміцнення конкурентоспроможності національного бізнесу є оволодіння сучасними важелями впливу представників бізнесу на регуляторну політику держави. Умовою прискорення стабілізації економічного та соціального розвитку України є реалізація заходів, спрямованих на активізацію участі підприємців в соціально-політичних та законодавчих процесах як на загальнодержавному так і національному рівні з урахуванням досвіду розвинутих країн.

Результативність державної підтримки та формування сприятливого підприємницького середовища передбачає її здійснення на всіх рівнях влади. Проте, як на загальнодержавному, так і на регіональних рівнях мається значна кількість проблем, вирішення яких потребує впровадження активних заходів. Ключовою проблемою є те, що місцеві органи влади в недостатній мірі виконують роль посередників між бізнесом, державою і суспільством.

Сьогодні регуляторна політика держави постійно вдосконалюється. Особлива увага приділяється розвитку малого та середнього бізнесу. Посилення регуляторної політики передбачає продовження роботи, спрямованої на удосконалення нормативно-правової бази, з використанням якої здійснюється регулювання розвитку підприємництва. Важлива роль належить запровадженню заходів, спрямованих на стабілізацію внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію вітчизняних підприємств. Покращуються режими кредитування національного товаровиробника. Для попередження антидержавних явищ в розвитку бізнесу впроваджуються заходи з обмеження тінізації економіки та рейдерства.

В усіх цих питаннях ключовим фактором дієвості та ефективності системи підтримки підприємництва має стати формування дійсно відкритого діалогу бізнесу і влади, який має бути спрямований на вирішення ряду першочергових проблем:

- покращення стану ресурсного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу;
- формування регіональних програми підтримки малого бізнесу;
- приведення у відповідність до вимог інфраструктури, функції якої зводяться до обслуговування підприємницької діяльності;

- активізація участі громадськості в прийнятті управлінських рішень стосовно покращення бізнес-середовища;
- формування цілеспрямованої державної політики розвитку державно-приватного партнерства в Україні.

Основою вирішення задач з активізації розвитку бізнесу в Україні є формування адекватної нормативно-правової бази, з використанням якої здійснюється проведення регуляторної політики. Значне покращення регуляторної політики залишається одним з найважливіших напрямів забезпечення поступального розвитку національної економіки та вирішення соціальних проблем. Тому постає задача проведення подальшої роботи з її удосконалення, розрахованої на середньо- й довгострокову перспективу. Реалізація принципів спадкоємності в здійсненні державної політики стосовно розвитку підприємництва передбачає виявлення проблем та обґрунтування пропозицій з їх вирішення з урахуванням довгострокових орієнтирів.

Державна регуляторна політика є фактично основним механізмом впливу держави на сферу бізнесу. І саме в її полі має взаємодіяти з державою підприємець. Проте до регуляторних органів належить велика кількість агентів впливу різного рівня: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; Національний банк України; Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення; інші державні органи; центральні органи виконавчої влади; Верховна Рада і Рада міністрів Автономної Республіки Крим; місцевий орган виконавчої влади і органи місцевого самоврядування; державні спеціалізовані установи та організації; некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Сам перелік регуляторних органів та його оцінка привертає увагу. *Адже, доцільна взаємодія представників сфери підприємництва та бізнесу з регуляторними органами ускладнюється вже через їх велику кількість, розмаїтість та різномасштабність і різнопорядкованість.*

Також (і у зв'язку зі складністю цієї системи в тому числі) робота органів регуляторного впливу характеризується низкою суттєвих недоліків:

- встановлення досить нечітких термінів підготовки проектів регуляторних актів та виконання планованих заходів (напр.: «з I по IV кв.», «необмежений», «протягом року» і т.д.);
- відсутність на інформаційних веб-сторінках обласних державних адміністрацій планів з підготовки проектів регуляторних актів районними державними адміністраціями;
- затвердження деякими місцевими органами влади у їх пла-

нах досить обмеженої кількості проектів регуляторних актів, запланованих для прийняття протягом року (іноді лише два-три проекти) та внесення іноді досить численних змін до річного плану вже в процесі здійснення регуляторної діяльності.

Сумнівним із точки зору ефективності є, наприклад, те, що ст. 7 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» надає право регуляторному органу вносити проект регуляторного акта до річного плану навіть у день його оприлюднення. В результаті це:

- суттєво зменшує ефективність процедури планування, призводить до порушення принципу передбачливості регуляторної політики, визначеного ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;
- змушує суб'єктів господарювання, їх об'єднання ретельно й постійно відстежувати діяльність регуляторних органів, які фактично в будь-який час можуть внести до плану й оприлюднити несподівані регуляторні ініціативи;
- не дає змоги суб'єктам господарювання своєчасно реагувати на зміни регуляторного середовища, відповідним чином планувати свою господарську діяльність, готувати обґрунтовані зауваження і пропозиції до заздалегідь не запланованих проектів регуляторних актів, а внесених до річного плану перед їх оприлюдненням або в день їх оприлюднення.

Тож, з метою підвищення ефективності реалізація державної регуляторної політики у сфері бізнесу та формування ефективної соціально-політичної моделі безпеки підприємництва вимагає таких умов:

- встановлення єдиного підходу до аналізу регуляторного впливу та до відстежень результативності регуляторних актів;
- обов'язкову підготовку аналізу регуляторного впливу;
- ретельне планування підготовки проектів регуляторних актів;
- оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань;
- відстеження результативності регуляторних актів;
- перегляд регуляторних актів;
- систематизація регуляторних актів;
- недопущення прийняття регуляторних актів, які є непослідовними або не узгоджуються чи дублюють діючі регуляторні акти;
- викладення положень регуляторного акта у спосіб, доступний та однозначний для розуміння особами, які повинні впроваджувати або виконувати вимоги цього регуляторного акта;

- оприлюднення інформації про здійснення регуляторної діяльності.

Дотримання цих умов забезпечить комплексне формування базової умови ефективності системи безпеки підприємництва – встановлення *рівного – не лише економічного, а й соціально-політичного – діалогу «держава-бізнес»*.

Відповідно для ефективної взаємодії обов'язковим є можливість реалізації наступних прав суб'єктів господарювання:

1. право подавати до регуляторних органів пропозиції про необхідність підготовки проектів регуляторних актів, а також про необхідність їх перегляду;
2. право брати участь у розробці проектів регуляторних актів у випадках, передбачених законодавством;
3. право подавати зауваження та пропозиції щодо оприлюднених проектів регуляторних актів, брати участь у відкритих обговореннях питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю;
4. право бути залученими регуляторними органами до аналізу регуляторного впливу, експертних висновків щодо регуляторного впливу та виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів;
5. право самостійно готувати аналіз регуляторного впливу проектів регуляторних актів, відстежувати результативність останніх, подавати за наслідками цієї діяльності зауваження та пропозиції регуляторним органам;
6. право одержувати від регуляторних органів у відповідь на звернення, інформацію щодо їх регуляторної діяльності.

Забезпечення безпеки підприємницької діяльності потребує *не допущення прийняття або схвалення підготовленого регуляторного акта у разі, якщо:*

- відсутній аналіз регуляторного впливу;
- проект регуляторного акта не був оприлюднений;
- проект регуляторного акта не був поданий на погодження спеціально уповноваженим органом або його відповідним територіальним органом;
- щодо погодження проекту регуляторного акта спеціально уповноваженим органом або його територіальним органом було прийнято рішення про відмову;
- урядовим комітетом або апеляційною регуляторною комісією не прийнято рішення стосовно поданої розробником проекту регуляторного акта скарги щодо відмови в погодженні;
- розробником проекту регуляторного акта не виконано рішення урядового комітету або апеляційної регуляторної комісії стосовно скарги щодо відмови в погодженні.

Жоден регуляторний акт у сфері господарювання не може

бути прийнятий регуляторним органом, якщо: 1) відсутній реальний аналіз його регуляторного впливу, 2) його проект не був оприлюднений, 3) його проект не був поданий на погодження зі спеціально уповноваженим органом або з його територіальним органом.

У разі існування одного з таких порушень, органи юстиції зобов'язані за повідомленням спеціально уповноваженого органу провести відповідну перевірку і в разі підтвердження факту порушення – відмовити в реєстрації або скасувати реєстрацію регуляторного акта, прийнятого з такими порушеннями.

Таким чином, з аналізу практики захисту підприємництва постає, що головними соціально-політичними критеріями оцінки ефективності сучасної моделі безпеки підприємництва повинні стати:

1. міра діалогічності та суб'єкт-суб'єктної взаємодії між органами влади та підприємцями при реалізації регуляторної політики;
2. доцільна обмеженість державного тиску та адміністративна спрощеність взаємодії;
3. системність та комплексність – наявність чіткого взаємозв'язку між всіма компонентами системи безпеки підприємництва та застосування всіх важелів впливу регуляторної політики для ведення бізнесу в державі;
4. соціальна відповідальність бізнесу при здійсненні господарської діяльності з одного боку, і посилення його автономності, з іншого;
5. недопущення зловживання повноваженнями органів влади при здійсненні регуляторного впливу;
6. посилення регіонального аспекту при формуванні системи безпеки підприємництва; поєднання централізації та децентралізації;
7. прогресуюче стимулювання підприємницької ініціативи як щодо організації бізнесу, так і щодо участі в регуляторній політиці держави.

Втілені повною мірою, такі критерії дозволять оцінити систему безпеки підприємництва як дієву і комплексну та стануть підґрунтям для вирішення фундаментальних проблем у цій сфері.

Тож, головною проблемою, що знижує ефективність системи безпеки підприємництва в Україні є розузгоджене планування регуляторної та господарської діяльності, які є функціонально взаємопов'язаними. Рівноправну взаємодію держави і бізнесу можна вважати ключовим чинником сталого соціально-економічного розвитку та безпеки підприємництва, і вона має бути досягнута. Так, існують приклади, коли органи місцевого самоврядування

вносять протягом року до своїх річних планів підготовки проектів регуляторних актів багато нових ініціатив з регулювання діяльності суб'єктів підприємництва. У багатьох випадках це зумовлено необхідністю швидкого реагування місцевих органів влади на проблеми й наслідки фінансово-економічної кризи, але, разом з тим, така спонтанна, не узгоджена з бізнесом регуляторна практика, не забезпечена належним моніторингом проблем і своєчасним виявленням об'єктів регуляторного впливу, знижує рівень ефективності й функціональності процедури планування регуляторної діяльності. На усунення цих недоліків і спрямовані сформульовані критерії ефективності системи безпеки підприємництва та означені вимоги, яким має відповідати державна регуляторна політика.

Література:

1. Аналіз існуючого стану реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності на місцевому рівні та нормативно-правового регулювання у зазначеній сфері: Заключний звіт [Електронний ресурс] / О.М.Танчук, О.В.Кучер // ГО Аналітичний центр «Академія». – Режим доступу: eep.org.ua/files/analysis_regulations_gtz.doc.
2. Кашина О. Малий бізнес в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.Кашина. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/61-500-1>.
3. Марченко О.І. Сучасний стан та тенденції розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс] / О.І.Марченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_6/54.pdf.
4. Марченко Ю.В. Модель формування безпеки підприємництва в демократичному суспільстві: інституціональні межі та можливості / Ю.В.Марченко // Грані. Науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – 2012. – № 3 (83). – С. 92-96.
5. Марченко Ю.В. Соціально-політичні моделі формування безпеки підприємництва в недемократичних суспільствах / Ю.В.Марченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 22. – 2012. – Випуск 7. – С. 79-86.
6. Міргорян М. Феномен банкрутства підприємств України [Електронний ресурс] / М.Міргорян. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/85-826-1>.
7. Назаров В.В. Деякі аспекти забезпечення безпеки підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / В.В.Назаров // Матеріали I-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України» м. Київ, 9-10 квітня 2003 р. Європейський університет. – Режим доступу: <http://www.antiterunity.org/ru/conferences/030409/speech/nazarov.php>.
8. Про стан і перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь // Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. <http://www.dkrp.gov.ua/info/746>.
9. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / Г.В.Савицька. – К.: Знання, 2004. – 225 с.

SOCIO-POLITICAL CRITERIA OF ESTIMATION OF EFFICIENCY OF THE NATIONAL SYSTEM OF ENTERPRISE SAFETY

Key words: enterprise, enterprise safety, power, business.

Summary

The article deals with socio-political criteria of estimation of efficiency of the system of enterprise safety in a separate country. They are needed as eventual orienteer of national development and foundation for the estimation of quality of democratic processes in socio-economic and socio-political life. In fact, coming from world experience, the successes of enterprise, its social and economic efficiency define quality of life of people in a country. This problem is especially actual for the post-socialist states, which are on the initial stage of becoming of both social institute of enterprise and the system of its safety from threats.

As the main criteria of efficiency of the national system of enterprise safety measure of its protection and possibilities of free realization of enterprise initiative were grounded. They are exposed in the article and can be appraised in practice through such partial indexes:

- a measure of dialog in the co-operation between public authorities and businessmen during realization of regulator policy;
- force and inflexibility of the administrative setting of norms of this co-operation;
- forming of the system of enterprise safety: presence of all of the components and closeness of intercommunications between them;
- degree of social responsibility of business and state possibilities of its realization;
- displays of abuses by public authorities during realization of regulator policy;
- correlation of centralization and decentralization in a state regional management of the entrepreneurial activity;
- force of state stimulation of business development;
- possibilities of businessmen expert influence on the projects of normatively legal acts on relevant questions.